

Զ. ԿԻՐԱՎՈՒՅԱՆ

ԵՐԵՍԹՈՒԹՔԵՐԸ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ
ԳԱՏԱԱՏԱՐԻ
ԱՌԱՋ

ԵՐԻՑԹՈՒԽՐԵՐԸ
ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՆԻ
ԱՌԱՋ

(19-րդ դարի 90-ակամ թվ. — 1914 թ.)

ԳԻՐՔ Ա.ՌԱԶԻՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀՐԱՄԱՐԱԿԱԳՈՒԹՅՈՒՆ, ԵՐԵՎԱՆ—1982

Գրախոս՝ պատմ. գիտ.

Դոկտոր-Ազգով. Վ. ԴՐԼՈՅԱՆ
Խմբագիր՝ Բ. Հ. ԱՆԱՆԻԿՅԱՆ

ԵՊՀ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

Բիблиոթեկա ԵՂԿ

1962 34

Կիրակոսյան Ջ. Ս.

Կ—53 Երիտթուրքերը պատմության դատաստանի առաջ,—
Եր.: Հայաստան, 1982, 360 էջ:

Մենագրության մեջ նկարագրված է, թե ինչպես XIX դարի վերջերին օսմանյան կյանքի քաղաքական ասպարեզ իշած երիտասարդ թուրքերը ստեղծեցին «Միություն» և առաջադիմությունն կուսակցությունը, թմրկահարեցին թուրքական պետությունը վերակառուցելու, բարեփոխելու իրենց ժրագրերը։ Իշխանության գլուխ անցելով (1908-ին), երիտթուրքերն իրենց զրուերեցին որպես Մոլի շավինիստներ, զարկ տվեցին պան-թուրքիզմին, ոտնահարեցին երկրի ոչ թուրք ժողովուրդների տարրական իրավունքները։ Նրանք Թուրքիան ներքաշեցին առաջին համաշխարհային պատերազմի հորձանուուը, կազմակերպեցին արևմտահայության հրեշտակոր գենոցիդը, հակասովետական ինտերվենցիա սանձազերծեցին Անդրկովկասում։ Երիտթուրքերը դատապարտվում են քաղաքակրթության ու մարդկության դեմ իրենց կատարած լարազործությունների համար։

Նախատեսված է ընթերցող լայն շրջանների համար։

ՍԵՅՅՈՒՐՐՈՒՐ
Կ 58—82
701(01) 82

ԳՄԴ 63.3 (5 Բու)

ՑԱՆ

1981

-ի մարտին Ստամբուլում հանդիսավորությամբ, պետական ու զինվորական պատիվներով նշվեց ոճրագործ Թալեարի սպանության 80-ամյակը: Հոծ բազմության, պետական ու զինվորական մարդկանց մասնակցությամբ թուրքական պետական հիմնի մեղեդիների ներքո կատարվեցին թուրքական ավանդական արարողություններ:

Տեղորիկմի դեմ պայքարելու անհրաժեշտության մասին ճամարտակող այսօրվա թուրքական զինվորական իշխանավորները գլուխ խոնարհեցին, հարգանքի տուրք մատուցեցին տեղորիստի ու մարդասապանի, հայոց զանգվածային բնաշնչման գլխավոր կազմակերպչի «հիշատակին»...

Հիրավի, ներկայիս Թուրքիայի պորտաբույծ վերնախավը՝ հողատեր-կալվածատերերը, կապիտալիստները, առևտրականները, պետական պաշտոնյաները, միլիտարիստ-զինվորականները հեծած աշխատավոր ժողովրդի վգին, երկրում իրականացնելով հակածողովրդական, հակադեմոկրատական քաղաքականություն, գործնականում ապացուցում են, որ իրենք երիտասարդ թուրքերի ավանդների հետևողական պաշտպաններն ու ժառանգորդներն են, թուրքիզմի դրոշակակիրները, «գորշ գայլերի» հարազատ զավակները: Եվ եթե ժամանակ առ ժամանակ «գորշ գայլերը» միմյանց կոկորդ են կրծում՝ դա նույնպես թուրքական իրականության ավանդական երևույթներից է:

Վերը նշված արարողություններից մի քանի շաբաթ անց Անկարայում «գիտական» ֆորումում ապացուցվում էր, որ

Քեմալ Աթաթուրքը հակասոցիալիստ էր, որ նա միշտ հպարտացել էր գիտական սոցիալիզմը շրնդումնելու համար, որ զոր են թուրքական ազգային-ազատագրական շարժման հաջողության գործում գերազնահամատում հարեւան մեծ պետության դերը, որ Թուրքիայում ամեն ինչ կատարվել է թուրքավարի, թուրքերի համար և հանուն Թուրքիայի: Այս ֆորումը կրկին շեշտը դրեց թուրքականության, ասել է թե թուրքիզմի, երիտասարդ թուրքերի դավանած գաղափարախոսության վրա:

Եթե մեր հիշատակած այս երկու եղելություններին ավելացնենք այսօրվա թուրքական պետական ու ոչ պետական պրոպագանդան, թուրքական ժամանակակից պատմաբանների՝ ու, ընդհանրապես, քաղաքական թեմաներով գրող նեղինակների գրվածքները, նրանցում արտահայտվող շովիճատական, այլամերժ, ռասիստական մտքերն ու կոչերը, օսմանյան կայսրության «վեհության» ու «հզորության» մասին հիշատակությունները, նրա կործանման վերաբերյալ շղադարող հոգոցները, պարզ կդառնա, որ թուրքական պետության տնօրեններն այսօր ևս իրենց համարում են դարավոր չարիքի ժառանգորդներ ու ավանդապահներ, նրա պաշտպաններ ու փաստաբաններ:

Թուրքական հոռի պետականության հարվածներից առավել տուժել է հայ ժողովուրդը: Նրան ոչնչացնելու, իր ավանդական հողերից գրկելու քաղաքականությունը դրվեց պետական հիմքերի վրա և սկսեց իրականացվել սովորան Արդուլ Համիդ II-ի օրոք: XIX դարի 90-ական թվականներին ոչնչացվեց 800 հազար հայ: Արևմտահայության համապարփակ ողբերգությունը գործնականում իրականացվեց առաջին համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին երիտասարդ թուրքերի ձեռքով: Արևմտյան Հայաստանն ամայացավ: Հայ ժողովուրդը դարձավ գաղթականների, սովորաների, որբերի, լկված ու տնավեր մարդկանց ազգ: Նրա բեկորները ցրվեցին աշխարհով մեկ, հանգրվանեցին Ռուսաստանում ու արաբական երկրներում, փրկություն որոնեցին հեռուներում, հասան Եվրոպա, Ամերիկա ու Ավստրալիա...

1920-ի աշնանը հայ ժողովրդին, արդեօ Արևելյան Հա-

յաստանի տարածքի վրա, նոր հարված հասցրին քեմալների և կարաբերիների «նոր» Թուրքիայի բանակները: Հայաստանը նորից կորցրեց իր տարածքի մի մասը, տվեց 200 հազար մարդկային զոհ: 1920-ին և 1921-ի աշնանը նույն բախտին արժանացավ Կիլիկիան, որտեղ վերախմբված հայությանը սրբ քաշեցին թուրքական գինվորական իշխանությունները արևմտաեվրոպական իմպերիալիստների բացահայտ թողտվությամբ:

Կատարվածը միևնույն գլխավոր գծի տարբեր փուլերն էին, իրականացված միևնույն հնտևողականությամբ, նպատակ ունենալով հայ ժողովրդին զրկել հայրենիք ունենալու, ապրելու ու գոյատևելու իրավունքից:

Հայ ժողովրդի ազգային ու պետական շահերը, նրա ձգտումը՝ Ռուսաստանի հովանու տակ ընթանալ գոյատևման ու առաջադիմության ուղիով, հանդիպում էին օտոմանիզմի ու պանիկամիզմի, թուրքիզմի ու պանթուրքիզմի, սովորանիզմի ու իրենց «հեղափոխական» հորչորջած երիտրուրքերի մարդատյաց թշնամությանը: Նոյնը շարունակվեց հանրապետական Թուրքիայի դիկտատոր Քեմալ Աթաթուրքի օրոք: Այսօր նոյն դիրքորոշումն են որդեգրել զինվորական հեղաշրջման միջոցով իշխանության գլուխ կանգնած բուրք միլիտարիստ-շովինիստները, ՆԱՏՕ-ի պնակալեզները:

Ահա թե ինչու այսօրվա Թուրքիայում հավասարապես հարգանք են մատուցում Թալեաթի ու Աթաթուրքի հիշատակին, նրանց անունների հետ առնչում թուրքական պետության կայունությունն ու հավերժությունը: Այսօրվա թուրքական քաղաքական ու գեղարվեստական գրականության մեջ դրական հերոս է նաև «կարմիր սովորանը», Վ. Ի. Լենինի խոսքերով ասած՝ մեծ մարդասպան «թուրքական Նիկոլայ II-ը»՝ Աբդով Համիդ II-ը:

Ընդսմին, պատմության թուրքական ըմբռնումները, որպես կանոն, ասպարեզ են բերվում ու քննարկվում են շեշտված հակառուսական, հակասովետական ու հակակոմունիստական դիրքերից: Թուրքական նկրտումների հակաժողովրդական էլության բացահայտումն ու մերկացումը միաժամանակ նշանակում են հարված հասցնել հակակոմունիզմի

ու հակասովետիզմի թուրք պաշտպաններին, նշանակում է ժողովրդին դաստիարակել հայրենասիրության ու կոմունիզմի գաղափարներին, սովետական հայրենիքին նվիրվածության ու հավատարմության ոգով:

«Ժողովրդա-հանրապետական կուսակցության», «Արդարություն» կուսակցության, թե զինվորական հրամանառարության կառավարման ժամանակ Թուրքիան ահա արդեն երեսունինգ տարի է, ինչ գոյատևում է՝ ՆԱՏՕ-ին վաճառելով իր ուսումնառութեական դիրքը, սակարեկելով Սովետական Միության և սոցիալիստական մյուս պետությունների դեմ ազրեսիվ պլաններին մասնակցելու շուրջը: Իսկ թուրք աշխատավորը աշխատանք է որոնում Եվրոպայի երկրներում: Մարդկային գործունեության և ոչ մի ասպարեզում, առաջադիմության և ոչ մի ոլորտում Թուրքիան չի արձանագրել աչքի ընկնող որևէ հաջողություն:

Առ այսօր Թուրքիայում ոչ ոք չի ժիմտել 1920-ին հրապարակված Նախ բեյի հուշերը, նրա փրկած ու հանրությանը հանձնած երիտրուրքական հայասպան գաղտնի հեռագրերի, կարգադրությունների, հրամանների բովանդակությունը: Դրանք հայտնի են ամբողջ աշխարհին: Դրանք հրապարակված են անգլերեն, ֆրանսերեն, արաբերեն, ուսիսերեն, հայերեն և այլ լեզուներով: Դրանց լուսանկարված ֆաքսիմիլեններին ծանոթ են հազարավոր մարդիկ: Թուրքական պաշտոնական շրջանների լուսաւորությունը, նրանց հարակությունը դիրքը դեռևս ապացուց չեն հայոց նկատմամբ կատարված չարագործությունը դատապարտելու անհրաժեշտության բացակայության: Իսկ թուրքական պատմագիտությունը շրջանցում է փաստերը, յուրովի հյուտում արևմբռտանայության ողբերգության սեփական վարկածը:

Թուրքական պրոպագանդան ոչ միայն խեղարյուրում է պատմական իրողությունները, սեփական ժողովրդի նոր սերունդներից թաքցնում ճշմարտությունը, այլև դիմում է կեղծիքների, գրքերից ու մամուչի էջերից, ուղիղովի ու հեռուստատեսության միջոցով օր ու գիշեր սահի հեղեղ է թափում նրանց վրա: Թուրք տգետ զանգվածին մեծ դոզայով թշնամություն են ներարկում ինչպես հայ ժողովրդի, այնպես էլ յուս ոչ թուրք ժողովրդների նկատմամբ: Պաշտոնապես

ամսեավում է քուրդ ժողովրդի գոյությունը, չեմ ճանաչվում նրա ինքնությունը, ազգային ինքնորոշման նրա իրավունքը: Վերջերս Թուրքիայի հասարակական աշխատանքների նախկին մինիստր Շերաֆեդին Ելին 2 տարվա ու 8 ամսվա բանտարկության դատապարտվեց միայն այն բանի համար, որ ասել էր, թե «ես քուրդ եմ, Թուրքիայում քոդեր կան»: Նրան մեղադրեցին «քրդական և պառակտողական պրոպագանդայի» մեջ¹: Քրդական բանվորական կուսակցության դեմ պայքարի բողի տակ Արևելյան Անատոլիայի, Արևմտյան Հայաստանի ու Քուրդիստանի նահանգներում քուրդ բնակչությունը ենթարկվում է զանգվածային բռնությունների, սպանությունների ու ուղարկած սերմանությունների: Տեսորիզմի դեմ պայքարելու քոդի տակ այսօր Թուրքիայում ոչնչացվում են դեմոկրատական ամենատարրական ազատությունները: Արհմիութենական, կուսակցական գործունեությունն արգելված է: Պաղամենտարիզմը ոտնահարված է: Ավանդական կուսակցությունները զրկված են իրենց նախկին դիրքից: Զինվորական դիկտատորան ամեն ինչ անուն է ելեկով ԱԱԾՕ-ի շահերից և վարձատրվում ամերիկյան ու իմպերիալիստական մյուս ուժերի կողմից:

Ներկա գրքում մենք փորձել ենք ընթերցողին ծանոթացնել թուրքիզմի պատմությանը՝ սկսած նրա խանձարություց, երբ XIX դարի ավարտին սկիզբ դրվեց թուրքականության գաղափարաբանությանը, վերջացրած երիտրուրքերով, քեմալականներով և այսօրվա թուրքիզմով, ցույց տալով նրանց օրգանական հաջորդականությունը, փոխկապվածությունը, նրանց հետապնդած նպատակների ու ծրագրերի ժառանգականությունն ու միասնականությունը: Մեր առաջնահերթ խնդիրն է ցույց տալ երիտրուրքերի շովինիզմը, նրանց դավանած թուրքիզմի ու պանթուրքիզմի հակահայկական բնույթը: Երիտրուրքերի գաղափարախոսությունն ու պրակտիկ գործունեությունն ուսումնասիրող ուսւ, սովետական,

¹ "News Week", N. Y., G. IV. 1981, p. 24.